

Márta kertje

Kurtág Judit rajzairól
karantén idején

HORVÁTH ÁGNES

Amikor elkezdtem írni ezt a cikket, még nem tudhattam, hogy mekkora meglepetések fognak érni. A Nyitott Műhelyben rendezett kiállítás izgalmas élmény volt, de nem gondoltuk, hogy az állatrajzok mellett és után újabb váltásként fantasztikus portrék jönnek. Ez most dimenzióváltás. Az állat megmaradhat a szemlélet tárgyának abban az értelemben, hogy nem „szól vissza”, hogy „ő nem ilyen”. Tautologikusan: nem szól, mert nem „én”. Vagy: nem „én”, úgyszólván nem szól.

A másik változás a karanténhelyzet. Most nem lehetséges kiállítást rendezni, ahol megmutathatná magát egy kész narratíva: a kurátori elgondolás. Itt és most sokkal inkább egy improvizációs előadásról beszélhetünk. A Facebook adja ezt a nem térbeli, hanem időbeli, ilyen értelemben fluxuslehetőséget. Fluxuson nem művészeti szakszót értek, hanem azt, ami a szakszó mélyén van, hogy az alkotás mint folyamat és nem mint műtárgy, mint végtermék a fontos. És azt hiszem, itt Kurtág Judit alapállását érintjük. Nála az alkotás: öröm vagy az öröm forrása. Majdnem azt mondanám, hogy a művész nem csupán élvezzi az alkotás folyamatát, hanem már-már élvezkedik. Mondanám, ha nem volna szemmel láthatóan fegyelmezett művész. Amikor Kurtág Juditnak a Nyitott Műhelyben rendezett kiállításáról írtam,* még csak a szele érintett bennünket a koronavírusnak. „Kína ügye”, gondoltuk. Azután viharsebességgel megérkezett. És vele a bezártság. Márciustól tehát bezárkóztunk. Azt gondolnánk, a bezárkózás bénító. Ám meg is fordíthatjuk: nem mi zárkózunk be, hanem a világot zárjuk ki. A világnak azt a metszetét, amelyik kérgecsig, mivel védekezésül kérget vonunk magunk, alkotó magunk köré.

A Facebookon özőnlő rajzok – hol állatok, hol portrék – közül a *Márta* című ütötte meg a szívemet. Mert itt a hasonlóság nem a fényképeké, hanem az életé. Mintha Judit idevarázsolta volna a nagymamáját. És azonnal felidézte egy fiatalkori elképzelésemet a lélek halhatatlanságáról. Eszerint egy lélekvonalról van szó, amely már születésünk előtt megvan, halványan ugyan, de megvan, s majd, még

KURTÁG JUDIT: *Márta*, 2020, vízfesték, papír, 30×40 cm
A művész jóvoltából

azelőtt, hogy mi – illetve már illenek én-t mondani –, tehát hogy mielőtt az a személy, aki egykor az én lesz, a születésünkkel kiviláglik. Világra jön – mondja szépen a nyelv, a magyar különösen szépen, a világ két jelentésével, tehát kiviláglik, halálával pedig nem elhal, hanem elhalványul.

Kurtág Judit *Márta* című portréja így jelenik meg nekem.

Itt nem csupán a hasonlóság okozza a gyönyörűséget, hanem az, hogy újra látjuk, hogy ez ugyanaz a légység, ugyanaz a lány hang, lány mosoly, hogy ugyanaz a lány lény áll előttünk. Persze ez a lány sem olyan egyszerű. Mert nem úgy lány, hogy puha volna, hanem a megolvasztott vas légységével. Az anyag, amiből van: kemény.

Márta kertje

Judit a nagypjával kiment Márta sírjához, és közben egy bottal rajzolgotott. Ezek a rajzok ott maradtak a halottnak. De a halottunk annál kevésbé halott, minél jobban szeretjük. Úgy gondolom, ez a temetői rajzolgotás is ad(hat) ott erőt ennek a fantasztikus portrénak a megrajzolásához. Ezen a képen Márta szemén ugyanaz ragyog át, ami Vajda Lajos házainak ablakán: a szellemi dimenzió. Attól tudja így lerajzolni, hogy a sírjánál képes kertet építeni neki, attól, hogy éltében-holtában képes vele lenni.

Ahogy az is most lesz újra jelenvalóvá nekem – hogy ne csak vonalként, hanem az időt másképpen maga alá gyűrő térben is beszéljek, és amit többek halálakor éreztem, hogy annál nagyobb a gyász, minél nagyobb annak a körnek a sugara, amit az ember maga körül teremt –, hogy Judit mintha ezt a sugárzó kört tágítaná. Mint unoka, mint művész. Mintha – visszatérve a világló életrajz metaforájához – emlékezésével-ceruzájával kivilágítaná. Mintha a nagymamája szemén át nézne – Mártára. Kicsit olyan ez a kölcsönös nézés, mint Beckett *Godot*-jában: „Estragon: Gondolod, hogy Isten lát engem? – Vladimir: Ha becsukod a szemed.”

A karanténhoz

Juditnak láthatólag jót tesz – ahogy többünknek is. A lelassult élet belső nyugalmat ad, és ez a belső nyugalom föllazítja a sietésben képződő és a lelkünk hasadékaiban megbúvó kérges képződményeket. Talán ez a fellazult, meglevenedett lelki anyag tör föl, ahogyan ömlenek belőle a portrék, ezek a megismerésen és önmegismerésen keresztül törő arcok. Meg a gyász. A gyász, ha hagyjuk, megteremt magának és nekünk azt a tág belső teret, amelyben dolgozik.

A *Márta*-képek a gyászmunka produktumai. Csak úgy záporoznak az emlékek és konkrét helyzetek, lelkiállapothoz köthető képek. A „karmolt arcok” – ez a kifejezés még Vajda kapcsán született bennem – kifejezetten a fájdalom, a belső fájás manifesztumai.

A *Férfifej* című portré mintha párja volna a *Mártának*. Komplementere. A *Márta*-portréra nagyon illik az, amit *A kamasz* Verszilovja fiának mond Szonya, a kamasz édesanyja fényképéről: „A fényképfelvétel nagyon ritkán sikerül hasonlóra, és ez érthető: mi magunk, mármint a fölvétel eredeti modelljei, is rendkívül ritkán hasonlítunk önmagunkhoz! Az emberi arc csak ritka pillanatokban fejezi ki önmaga jellegét, az egyéniség vezéreszméjét.” Hát ezt a „vezéreszmét” ragadja meg a *Márta*-portré. A férfiarc pedig mintha sok felvétel összemontírozásából született volna, csupa mozgás, csupa alakulás. Ebből gondolom, hogy a modellje él. Az arc karakterét a színek is rajzolják.

A *Mártának* úgy van ereje és elevenisége, ahogyan a jó irodalmi alakoknak: akárhányszor olvassuk az *Ördögöket*, mindig reménykedünk, hátha ezúttal Sztavrogin „langyos” páncélja

leolvad, felizzik Tyihon sztarec gyógyító szavára – hogy csak egy példát mondjak. Ez a portrék nagy kérdése is: nem tudnak elavulni.

A *Márta* után nehéz még portrékról beszélni, de annyit muszáj elmondani, hogy az „ábrázoló” portrékon kívül (*Márta*, *Önarckép* stb.) vannak egyetlen vonallal,

KURTÁG JUDIT: *Férfifej*, 2020, akril, vászon, 17×24 cm
A művész jóvoltából

„svungból” született arcok – ezek jellegükben nagyon emlékeztetnek Szabó Lajos rajzaira, de kifejezőmódjuk mégis más. Míg ez utóbbinál a rajz az alkotó személyének – szándéka szerint – tiszta lenyomata, úgy Kurtág nem engedi el a saját kezét, nem teljesen szabadon mozog, mivel ott lebeg a szeme előtt egy kép, amit valamelyest követni akar. Ilyen a *Grandma is gone*, ahol egészen nyilvánvaló, hogy van szeme előtt lebegő kép. Ebbe a csoportba tartozik a *Szomorú*. Egy átmeneti csoport után (*M. arcképe*) jön az, amelyiket drámai portréknak hívnék – a drámainak abban az értelmében, ahogyan Dosztojevszkij regényei drámaiak, közel állnak a dráma műfajához. Ezeknek a képeknek hála (*Férfifej*), kezdem megérteni a nekem idegen, de a Judit-képek által most könnyebben elhelyezhető André Massont.

KURTÁG JUDIT: *Fej*, 2020, tus, papír, 30×40 cm

A művész jóvoltából

KURTÁG JUDIT: *Szeretett nagymama*, 2020, tus, papír, 30×40 cm

A művész jóvoltából

„Árnyékom vakarózdó, kivert kutyaként dörzsöl.”

Kurtág Judit kapcsán (*Animal*) felhoztam a barlangrajzokat, s azt írtam, hogy az állatok ereje és energiája rokonítja őket. Az erőt persze a legyőzött gyengeségével értem, nem feledkeztem el a sok gyámoltalan, segítségre szoruló állatról. A másik, ami egyedülálló: a művész és a rajz szoros, személyes kapcsolata! Ezért fordítottam le Judit minapi egysorosát, s tettem meg fejezetcímnek. Erre a bensőséges viszonyra igazán jó példa a Márta kertjének hóba vésett állatkája. Nincs még egy ilyen tájba simulás, a puhaságnak, szeretetnek, ölelő bizalomnak ilyen képi megjelenése, és mindez egy nagymama sírjánál! Hát erre a szoros és személyes kapcsolatra – amely kapcsolat a 19. században Cézanne csendéleteivel: almáival, korsóival, tájaival jelenik meg a festészetben – ékes példa az idézett vers, amely egyúttal szóbeli megjelenítése a fentieknek. Meg az is beszédes, hogy az állatrajzok tagolódása is hasonló a portrékéhoz. Ugyanúgy hagyományos-ábrázoló, vonalas és tömötdrámiai technikák szerint csoportosíthatók.

Amit én katonakutyának látok, s ami a művész szerint Szög-kutya, katonaként lépdel, s ezzel irányokat is kijelöl. Rosenzweig mondja, hogy születésünkkel tájékozódási eszközt is kapunk, a hat irányt. A kocka hat oldala ennek a hat iránynak a geometriai képe. Hat oldalával tájékoztat bennünket. Tájékoztat, hogy ne tévedjünk el a tájban. Ám ez a kutya barát is.

Édes büszkeség árad belőle, ettől olyan szeretnivaló. No, meg attól, hogy olyan mókás. Balettozó mozdulatával mintha azt mondaná: „Kéretik idefigyelni. Én mindjárt meghalok, de jókedvemben halok meg. Alkotókedvem nem csitul, nem halványodik, én, ez az aranyos kutya, a TI kutyátok szól!”

Ugyanide tartozik megint csak a barlangrajzokat idéző bikaféleség: cérnavékony kontúrja mögé szorul az ereje; vagy a minimális vonallal fölillantott, puha léptű róka, aki nem az állatmesék Ravaszdiya, hanem – és itt nyilván a *Kis herceg* jut eszünkbe – egy szerény és bölcs állat, aki örökké mondja, hogy „jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.” Rengeteg csodálatos „cérnaállat” van, és mindegyik rajz mélyén a „kevesebb = több” művészi igazsága működik.

A nem cérnavonalas, hanem kötegvonalakból formálódó, pár napja készült *Macska* a bulgakovi groteszk-abszurdot idézi. És amikor a néző kezd beleszokni a sziporkázó stílusgazdagságba, akkor Kurtág Judit előáll egy olyan új technikával, mint a *Kalapos ember*, amely babhüvelyből és két kavicsból épít föl egy embert az arc és a kavics szerves, a képen szervesülő egymás mellé helyezésével. Mostanra végezetül: a madárfotók. Amikor az ember már-már elhiszi, hogy igen, most Judit itt tart, akkor a szemünk előtt röppenek fel a madarak, és szó szerint új távlatokat nyitnak.

Jegyzet

* <https://www.ujmuveszet.hu/2020/02/hallgatas-es-megszolitas-kozott/>